

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za polleta 1 gld. 80 kr., za četrileta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrlet 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 14. junija 1865. ~

Gospodarske stvari.

Poljedelske mašine pri manjših kmetijah.

Kmetijstvo dandanes čedalje bolj napreduje in skuša, da bi móglo biti čedalje manj odvisno od časa, vremena in človeških rok. Dobre mašine opravijo poljsko delo hitreje in boljše kakor cele rajde delavcev. Al mali kmetovavec se še zmirom vbija s svojim starim okornim plugom, se vkvarja s svojo starodavno brano in zdihuje pod vladarstvom podnebne in zemeljske stiske in nerodovitnosti. Za nove iznajdbe in polajšbe se še ne zmeni ne; trmasto se drži le starega in tako dela kakor njegovi spredniki pred 300 leti. In če je o kakem novem orodji govor, se smeja rekoč: „to ni za majhne kmetije; to je le za velika zemljišča in za grajščake.“

Ali je pa to tudi resnica?

Pač žalostno bi bilo, ako bi tako bilo; zato je pa tudi vredno, da se ta reč bolj natanko prevdari.

Po mojih mislih se dá tudi malim gospodarjem pot odpreti, da spoznajo korist tiste pripomoči, ktero njihovemu poljedelstvu ponujajo dobra orodja in mašine, — to se pa doseže s tem, da se veliko mož v en cilj in konec združi. Naloga naših kmetijskih društev in kmetijskih šol ima biti za današnje čase ta, da si prizadevajo male kmetovavce k združenju budit. Kaj pomaga mlademu kmetu od mašin, orodij in novih naredeb govoriti, ako jih pa sam rabiti ne more! Pričeti bi se moralo izprva le z enim novim orodjem ali eno novo mašino; dva ali trije gospodarji skupaj si lahko omislijo dober plug (drevo), boljše brano od navadnih, ki se sploh v deželi špogajo, in ta nova orodja naj bi se zraven navadnih rabila, da vsak lahko primerja delo novega orodja z delom starega. Sejavnico si omisliti, bi se moralo že 4 ali 5 sosedov zediniti, za osti valjar pa kakošnih 15 do 20. Ena sama mlativnica bi bila za srednjo vas dovelj, posebno če se dá sèm in tje prepeljavati.

Tukaj mi pa utegne že kdo besedo presekati, češ, „to ne gré; v nekterih krajih se utegne to kolikor toliko zgoditi, povsod pa nikakor ne.“ Ta ugovor je piškav. Povsod je to mogoče, da se le hoče! Pa umnih mož je treba, kateri začnó in dramijo svoje sosede. Stroški za eno orodje niso tolikošni, da bi dva ali trije kmetje si ne mógli kupiti novega pluga, kateri velja kakih 25 gold. — uma pa imajo naši slovenski kmetje tudi toliko, kolikor ga ima nemški, talijanski ali francozki kmet. Tedaj le začetka je treba.

Samo po sebi se pa razume, da ni dosti, da združenje (asocijacija) ostane samo le za orodje in mašine; tudi z združeno močjó bi se dala dobra živinska plemena (goved, ovác, prešičev) vpeljati; ravno tako tudi skupne sirarije, žganjarije, oljarije itd. napraviti.

Jez nikakor ne pričakujem, da bi gospodarji po teh mojih besedah na vrat na nos po raznih novih orodjih in drazih mašinah planili; pri vpeljavi tujih orodij se mora prav previdno in pazljivo ravnati; naglica več škoduje kakor počasno potovanje; le to je namen teh vrstic, da bi sprevidni naši kmetje začeli misliti o tem, kar jim priporočam, in se pogovarjati s svojimi sosedi. Seme dobrih misli se bo s tem zasejalo, ki bode gotovo dozorelo ob svojem času, kakor je že dozorelo marsikaj, čemur se je posmehovalo izprva. Saj so se „Novice“ tudi zasmehovale, ko so našim kmetom priporočale pred 15 leti svilorejo (židorejo) — „kmet in pa žida!“ — se je reklo — „kako to?“ dandanes je pa vsa druga, in takrat zasmehovane „Novice“ se ponašajo danes s svojimi kmeti, kateri so ubogali nauke „Novic“ in „Pratiko“, in so zdaj veseli, da imajo že zasejenih murb in so ž njimi kmetijstvu svojemu dodali svilorejo, ktera se bode čedalje bolj izplačevala.

Boljša sprevidnost v danes priporočani napredek pa bode svoj sad rodila posebno po tem, da se v ljudskih šolah zdatno déla za nauk in omiko naše kmetiške mladine, — da se jej oči odpró o tem, kar njihovi očetje danes še ne vidijo! Nekoliko se je — hvala zboljšanim šolam! — že začelo, al veliko več je še storiti.

Vi pa, umni gospodarji, vstopite se že zdaj ob nedeljah in o praznikih pod lipo, in začnite prevdarjati koristno združenje o novih poljedelskih orodjih.

Gospodarske skušnje.

* Žitni molj. Vsak gospodar pozná tistega žitnega molja, ki se prav za prav žitni kebric (*Kornwurm*, *curculio granarius*) imenuje. Majhen črn kebrček je, ki se, ker ima rivček, rivčarjem prišteva, komaj 3 pičice velik, okroglega, tumpastega života s trdimi nekoliko nabranimi perutnicami, ki jih pa nikdar za letanje ne rabi; s trdim rivčkom pšenično ali rženo zrno prevrta in va-nj jajčice potisne, iz kterega se škodljivi molj izcimi, ki se od zrnine moke redí, dokler družega ne ostane, kakor lusk ali pleva. — Na vso moč sem si prizadeval škodljivca se znebiti, rabil vse, karkoli sem bral v bukvah ali v časopisih, ali kar so mi ljudje svetovali; al vse je bilo zastonj. Po naključbi zvem, kako se ta mrčes najlože pokončá. Prodaj sem namreč sosedu slame, in s to dobí tudi on tega spaka v svoj skedenj, kateri je bil vès lesen; na eni strani pa je bilo obilo sená nakopičenega. In glejte! v malo dneh, ko bi jim podkuril, popusté škodljivi požerúhi sosedov skedenj. Po tej prikazni začnem misliti, da jih gotovo ni nič družega iz skednja pregnalo kakor zeló dišeče senó, in od takrat sem sklenil v skedenj le sená naložiti, žito sem pa v druga poslopja spravil. Grdeži se

pa ječmena in ovsa niso nikdar dotaknili. Tako sem ravnal tri leta zaporedoma, in sovražnika sem popolnoma pregnal. — Vsem gospodarjem svetujem to sredstvo, ki je tako lahko in dober kup in se more tudi v žitnih kaštah rabiti, kjer se radi ti žitni molji mesca rožnika (junija) in malega srpana (julija) vgnjezdijo. Kdor sèm ter tjà po kupih žita položi kaka povesma sená, odpravi si te požeruhe. A. L. u. F. Ztg.

* Dobra nova maža za vnanje hišno zidovje, stopnice itd. — Kdor si hoče vnanji zid svoje hiše itd. s prav stanovitno in svitlo mažo prevleči, naj si v vodi raztopi lima, pa potem pridene nekoliko cinkove beline (Zinkweiss), ki se kupi v štacuni; s to mešanico se najprej zid ali pa tudi lesena stena dobro pomaže. Ko se ta maža posuši (kar se kmali zgodi), se z drugo mešanico pomaže, ki se iz limove vode in klorovega cinka (Clorzink) napravi. Stanovitnost te nove maže izvira od tod, da klorov cink in cinkova belina se po kemiški zvezi sprimeta tako, da je povleka trda kakor steklo (glaž) in se po vrhu svetita kakor zrcalo (špegel). Tej maži se more, kakor nekdo piše, tudi različna barva dati, če se z limovo vodo vriha zelena, rumenkasta ali kakošna druga; to mazilo je bolje, kakor vsaka oljnata barva, ker se neizrečeno naglo posuši, je zelo stanovitno, skor za polovico bolji kup kakor oljnato, in dokler se ne posuši, nobenega smradu ne prizadene. Ker smo to novo mažo celó nekterim tehnikarjem skusiti dali in ker se je pri vseh skušnjah popolnoma potrdila, ne moremo si kaj, da bi je ne priporočili vsem gospodarjem. „Neu. Erfind.“

* Koliko sladki janež (Fenchel, anethum foeniculum) k mleku pripomore. Če krava brez posebnega vzroka bolj ali manj ob mleko pride, daj ji poparjenega sladkega janeža semena ali pa perja. Če ji poparjenega semena dajesh, zmešaj ga z mlekom; če ji pa popariš perje, pridene še otrobov ali pa moke. Kozarji so, kakor se govori, to sredstvo iznajdli, in v nekterih krajih vsako spomlad po nekoliko dni sladkega janeža dajejo žreti tistim kozam, ktere so bile jalovke ostale. Tudi se daje tu in tam tudi domačim zajčkom janeževega perja, od ktereja dobí mesó prijetno slast.

* Da konji uzd ne glojejo, naj se jermeni s konjsko scavnico in konjskim gnojem podrgnejo. Dokler smrdé po scavnici ali po gnoji, se konj ne dotakne uzde. Če je treba, naj se stori še enkrat. Zagotavlja se, da se konji tako do dobrega odvadijo terazvade.

Obrtnijstvo na Slovenskem.

Orožje iz Borovelj.

Majhen kraj je na slovenskem Koroškem, pa dobro znan po svoji obrtni, ktera se ponosno more meriti z mnogim drugim, pa ga še prekosí. Borovlje (Fellach) so ta sloveči kraj, kjer se izdeluje različno orožje za lov, vojsko itd.

Al dan danes je treba, da se napnó vse sile, da tudi veliki svet zvé, kaj ima ta ali oni kraj dobrega na prodaj. Gosp. Franc Florjančiču gré čast in hvala, da je izprožil in izpeljal misel, po kateri so Borovljani zbirko vsega orožja, ki se ondi izdeluje, napravili, in da s to zbirko potuje po vseh večih mestih avstrijskih, pa gré potem tudi v velika vnanja tržna mesta Hamburg in Brema, in svetu na ogled stavi borovške izdelke; vrli Florjančič sam potuje iz kraja v kraj in kaže in priljudno razlaga ljudém brez plačila dela „slovenskega uma in dlana“ — dela, ktera niso le izvrstno dobra, temuč tudi lična in dober kup.

Tako bode izvedel svet, ki dozda tega še vedel ni, kje se dobiva najboljše orožje, in gotovo bo nasledek te izložbe na korist obrtni borovski, ktera je vredna, da spodrine drugo blagó te vrste in da pride sčasoma na trge vsega sveta.

Da ne prenapenjamo hvale, potrdil bo vsak izvedenec, ki je ogledoval v izložbi Florjančičevi v Ljubljani mojsterska dela iz orožne fabrike Justove, Pošingerjeve, Šašelnove, Pobehajmove, Grabnarjeve, Makove in Mišičeve in še družih. Tu je toliko izvrstnega, novega in ličnega viditi, da človeku, ki je zveden v puškah in družem orožji, srce poskakuje veselja, kadar vidi, kako je marsiktera stvar, iz trdega železa in jekla narejena, na videz taka, kakor da bi jo bil malar pihnil na mehki papir.

Zato radostni izkliknemo vrlemu g. Florjančiču: Bog daj srečo po vseh potih!

Slovniške stvari.

Zastran „r-a“. *)

V 16. listu „Danice“ ohlaja si nekdo srce z opominom takim: „Ker je Matica „r“ dozda za samoglasnika rabila, večemu delu slovenskih časnikov pa (isti r) po stari veri za soglasnika veljá; prosimo, da bi kdo temeljito ovrgel g. Marnove tehtne dokaze v II. letniku „Jezičnika“, da „r“ ni samoglasnik. Dokler tega nihče ne stori in se vendar „r“ za samoglasnika contra consensus populorum (kterih?) rabi, moremo reči, da se dela le po principu: Stat pro ratione voluntas.“

Prepuščaje boljšim slovničarjem pretresanje „stare vere“ o „r-u“, s tem samim pristavkom, da se izmed razsodeb v g. Marn-ovem „Jezičniku“ nabranih zastran te reči, Žepičeva razložba, kolikor pametim, meni zdí najbolja — hočem vendar tudi jez spregovoriti nekaj v zagovor te pisave in v tolažbo populorum. Najpred pa moram priznati, da bi jez najraje vidil Slovence v vsem in tako tudi v tem edine. Jez bi torej bil zavolj te edinosti — dokler se kaki oziri, na pr. na jugoslovenstvo, silneje ne oglasé — rad ostal pri pisavi Miklošičevih beril ali čitank, ne pa pri načinu pisanja, ktereja se drží g. Marn in „Danica“, ker se z istim zbog nerazločnosti ne more izhajati, in da se ta stranka slovenskih pisateljev še v tako mali pa očitno potrebni reči ni udala našemu svetu (pisati namreč e v besedi vernik drugači kakor v besedi derhal — glej pesmico v 16. listu „Danice“ str. 124), to pač kaže dovolj, da tudi v nasprotnem taboru stoji „voluntas pro ratione.“

Toda „Novice“ so se pomaknile za ta korak naprej ter je že dávno priporočani pravopis sedaj sprejet v slovensko slovstvo, in če prav tisti, ki so se ga poprijeli, res tako delajo „voluntate“, in ne prisiljeni, vendar utegnejo za tako „absolutistično“ počenjanje imeti še tudi kak razlog „contra consensus populorum“. Da vidimo!

Po mojem sprevidu tukaj glavna reč ni vprašanje, je li „r“ samoglasnik ali ni, marveč je li ta pisava zadostna, priležna namenu vsega našega pisanja, kateri ni v tem, da bi ustrezalo kakim starim ali novim naukom, niti da bi dopadalo očém družega vajeim, zlasti pa nemškim, ampak da čitajočemu na jezik daje

*) Popolnoma prepričani, da bode zmagal r samoglasnik vkljub vsemu začasnemu nasprotovanju sam po sebi, kakor zmaga sčasoma vsaka naravna stvar, nismo mislili več na to jezikoslovno pravdo. Ker pa nam je ta dopis le kot odgovor na vprašanje v „Danici“ došel od preveljavnega jezikoslovca, naj gre po svetu in še enkrat upravičuje revčeka samca! Vred.